

Sonja Žežlina, Šolski center Nova Gorica

PESNICI UPORA, UPANJA IN LJUBEZNI

- ↳ Otroški spomin, tisti, ki je najbolj meglen, obenem pa najbolj jasen, mi ponuja spomin na sliko Lojzeta Bratuža ob eni od obletnic njegove smrti in verze globoke ljubezni. Za te verze sem šele dolgo potem zares izvedela, da pripadajo Ljubki Šorli. Ta otroški spomin me je kasneje gnal, da sem iskala njene misli, jih prebirala, dobesedno srkala njihovo mehko in toplino. Pot iskanja me je tako peljala od Pastirčka, Veselega ringaraja ... do poezije za odrasle. Na tej poti sem spoznala izjemne ljudi (npr. Marijana Markežiča) in postopno prihajala do zanimivih spoznanj o poeziji srca, ki zrcali duha.

Ljubka Šorli se je rodila leta 1910 v Tolminu. V šolo je hodila v Tolminu, nekaj na Jesenice, nato pa na trgovsko šolo v Gorici. Najprej se je zaposlila v trgovini. Odraščala je v nemirnih dneh, v okolju, ki je bilo naklonjeno slovenski besedi, četudi preganjani. Leta 1933 se je poročila z učiteljem, glasbenikom, skladateljem in organistom Lojzatom Bratužem. Živela sta v Gorici, rodila sta se jima otroka: Lojzka in Andrej. Zakonca se nista dolgo veselila skupne sreče. Lojze Bratuž je bil pomemben skladatelj in zborovodja, kar je fašiste nagnilo k temu, da so podpisali njegovo smrtno obsodbo. Bil je ena najvidnejših osebnosti v takratnem glasbenem življenju in ustvarjanju na Goriškem. Njegove cerkvene skladbe so izšle v knjižnih zbirkah. Združenje cerkvenih pevskih zborov v Gorici in Goriška Mohorjeva sta leta 2005 izdala v zbirki Zbrana dela primorskih skladateljev njegov zborovski opus z naslovom Lojze Bratuž. Lojzeta so večkrat zasliševali, mu sledili, grozili, ga zaprli. Za njegovo oznako imajo poznavalci samo najlepše besede. V božičnem času leta 1936 so ga po maši, skupaj s še nekaterimi pevci, prijeli fašisti in odpeljali v svoj urad. Tam so jih ustrahovali in prisilili, da so spili ricinovo olje. Zadnji je bil na vrsti Lojze Bratuž. On je moral spiti strojno olje pomešano z bencinom. Dogodek je pretresel njegove najbližje in celotno slovensko skupnost na Goriškem in širšem območju, fašisti pa so slavili zmago. Lojze Bratuž je zadnje tedne ležal goriški bolnišnici. Boris Pahor je v noveli Rože za gobavca opisal, kako so ga nekaj dni pred smrtjo naskrivaj pod oknom bolnišnice obiskali fantje in zapeli priljubljeno pesem Kraguljčki. Ljubka je o tem pripovedovala. Pripovedovala pa je tudi o silnem miru, ki je prežemal glasbenika, pa o ljubezni in veri, ki ju je premogel. O moževi smrti je Ljubka pisala v pesmi Tožba umirajočega:

pikare
stavek
jubej ROMAN
nomičie
začetnik
SLOVENSKE
ŠOLI

V okna veter se težak zaganja.
Oh, kako nocoj je dolga noč ...
Modra luč po stenah sence riše –
v me zajeda smrtna se nemoč.

»Monotono pojejo kraguljčki ...«
Pesem moja ... Ali slišim prav?
Moji fantje, moji dobri fantje
zadnji mi pošiljajo pozdrav.

Ni za sveto stvar težko umreti,
a še mnogo, mnogo dal bi rad ...
V grob s seboj po sili hudobije
neizrabljen nesel bom zaklad.

Lojze Bratuž je umrl 16. februarja 1937, dober mesec in pol po prijetju. Na zadnji poti ga niso spremljali zvonovi; tudi pesem se ni smela oglasiti. Samo tihota množic ga je spremljala za slovo, saj so fašisti prepovedali zvonjenje in petje. Kot številni drugi kulturni delavci je tudi Alojz Rebula Lojzeta Bratuža zelo cenil. O njem je izjavil: »Življenjska partitura Lojzeta Bratuža je vsa v enem svetlem ključu, v ključu ljubezni.«

Po tem strahotnem udarcu je bila mama dveh majhnih otrok aretirana, strahotno mučena v tržaških zaporih in zaprta v taborišču v Zdravščini. Zelo pomembno je njeno pisemsko pričevanje o fašističnem nasilju, ki je bilo objavljeno v osrednjih italijanskih časnikih. Po vsem tem je imela Ljubka Šorli še dovolj moči, da je dokončala učiteljišče in po 2. svetovni vojni poučevala na slovenskih osnovnih šolah v Italiji skoraj 40 let. Več desetletij je urejala mladinsko revijo Pastirček. Tudi sicer se je aktivno vključevala v kulturno življenje na Goriškem. Sodelovala je pri prireditvah, literarnih večerih, delovala v različnih društvih ... To vsestransko delo v kulturi so opazili tudi Italijani, tako ji je leta 1979 goriški nadškof Cocolin podelil papeško odlikovanje Pro Ecclesia et Pontifice.

Njena pesem je odsev njene plemenite narave. Marta Filli je zapisala: »Za nas in še posebno za tiste, ki smo ob njej preživeli vsaj nekaj let in jo поблиže spoznali, je bila in bo ostala pojem miline in dobrote, pojem poštenja in pokončnosti, ostala bo podoba žene, ki ni vedela, kaj je sovrašтво, in je znala le odpuščati in ljubiti.«

O svojem pesnikovanju je spregovorila v Moji pesmi:

Moja pesem ne utira
novih, drznih si poti;
stvarstvo božje v vseh odtenkih
njenim strunam govori.
Ne potaplja se v globine
in ne sili v visočine.
Skozi srečo in gorje
pesem moja eno išče:
pot v človekovo svetišče,
ki mu pravimo
srce.

Pesniški svet Ljubke Šorli je spočetka ljubezenska izpoved, vezana na Tolmin in pokrajino ob Soči, prepleten s socialnimi, religioznimi motivi in razmišljanji. Primorska je v njej dobila lirika. Pisala je v slogu pesnikov tistega časa. Njena poezija je klasična, zgleduje se po starih slovenskih mojstrih. Upošteva ritem, pogosta pesniška oblika je sonet. Njene pesmi so harmonične, zato je veliko uglasbenih – nekaj po zaslugi moža, druge je uglasbil V. Vodopivec. Bilo naj bi jih več kot 200. Poseben pomen ima v njeni liriki vera. Pogosto se zateka k Mariji, težave in bolečine izroča v njeno naročje. Zelo rada je zahajala v naravo. Tudi o tem piše, motivi iz narave so pogosti. Posebej so vidni v njeni poeziji za otroke. Številne pesmi združujejo vse navedene motive in teme.

Na Kostanjevici potrkava:

Vstali Kristus v sveto jutro gre ...
Z alelujo verni ga slave,
čast pobožno daje mu narava.

Slavčku strune ko srebro zvene,
kos visoko pesem požvižgava;
z zvoki spaja cvetna se vonjava
v zor blesteči prazničnega dne.

Slap velikonočne simfonije
skoz kostanje pomlajene lije
na Gorico, na njen stari grad.

Meje ni ... Luč božjega vstajenja
čez in čez ko mavrica se vzpenja.
Sprejmi jo, Resnico, človek – brat!

Objavljala je v listu Soči, Mladiki, Ženskem svetu ter v koledarju Goriške Mohorjeve družbe.

Pred njeno smrtjo so izšle naslednje pesniške zbirke: Detece sveto, sonetni venec z akrostihom Venec spominčič možu na grob (ponatis: Ti in jaz in tri leta življenja) – zbirka je izšla v oštevilčenih izvodih s pesničnim podpisom, Izbrane pesmi, Veseli ringaraja: pesmi za otroke, v Založništvu tržaškega tiska Pod obokom čarobnim in Rumeni ko zlato so zdaj kostanji: pesmi rod-nemu Tolminu. Leto po njeni smrti je v Goriški Mohorjevi družbi izšel Križev pot, istega leta tudi Canti spezzati v italijanščini. Spremno besedo je napisal Celso Macor. Dvojezična pesniška zbirka v italijanskem in slovenskem jeziku je izšla pod naslovom Via Crucis leta 1999 ter naslednje leto še enkrat pri Goriški Mohorjevi družbi.

Pri zbiranju, preučevanju in prvih izdajah njenega dela ima največje zasluge novogoriški bibliotekar Marijan Brecelj, ki je zbral in uredil pesniško zbirko Izbrane pesmi leta 1973, France Bernik pa zbirko Pod obokom čarobnim, leta 1987. Poleg njih so študije o njenem delu so pisali še mnogi drugi (npr. Irena Novak Popov, Marija Pirjevec Paternu, Marija Češčut, Zoltan Jan, Irena Avsenik Nabergoj ...).

Pesnica je bila v literarnozgodovinskem določanju nekaj časa odrinjena na stranski tir. Zagotovo je za to več razlogov. Morda je temu botrovala njena katoliška usmerjenost, morda zgolj dejstvo, da je ženska ustvarjalka in to iz Ljubljane odročnega območja. Vse to je kasneje postalo drugotnega pomena, na plan je prišla njena poezija.

Leta 2000 je Slavistično društvo Nova Gorica priredilo simpozij v Kromberku in 2002 izdalo zbornik Pogovori srca z avtobiografijo in prispevki pomembnih avtorjev, poznavalcev njenega opusa, o njenem življenju in delu. Zbornik je uredila Marija Mercina, profesorica slovenskega jezika in književnosti. Ga. Mercina je poskrbela za predstavitev zbornika. SD Nova Gorica je knjigo podarilo vsem šolskim knjižnicam v zamejstvu, pa tudi vsem nagrajencem tekmovanja za Cankarjevo priznanje v Novi Gorici in SD Trst-Gorica-Videm. Ga. Marija Mercina je na zavihku te knjige zapisala: »Čeprav imata Gorica in Nova Gorica vsaka svoje zgodovinsko ime in življenjsko zgodbo, smo Novogoričani dediči goriške preteklosti. Najzlahtnejšega izročila pa so vredni le tisti, ki ga znajo ceniti. Naloga strokovnjakov je, da dragoceno dediščino vedno znova oživljamo in vrednotimo.« Stoletnico pesničinega rojstva je leta 2010 počastila tudi Univerza v Novi Gorici s simpozijem in izdajo monografije Uporno sem viharjem kljubovala, ki jo je uredila dr. Katja Mihurko Poniž. V letu 2012 je SD Nova Gorica na MO Nova Gorica že drugič posredovalo pobudo za poimenovanje ulice po pesnici. Komisija, ki se s tem ukvarja, je pobudo toplo sprejela, še vedno pa čakamo na udejanjenje te ideje.

Pesnica je s svojim delom in življenjem pustila neizbrisen pečat na Goriškem, mesto se ji je s postavitvijo spomenika želelo oddolžiti s trajnim spominom. Aleji spomenikov na Erjavčevi ulici v Novi Gorici se je 26. 4. 2013 tako pridružil doprski kip pesnice Ljubke Šorli. S tem je pesnica 20 let po svoji smrti dobila mesto ob svojem možu.

Pot od zamisli do slavnostnega odkritja spomenika je bila dolga. Slavistično društvo Nova Gorica je jeseni 2012 z idejo seznanilo župana MO Nova Gorica Mateja Arčona, ki ji je prisluhnil ter obljubil sodelovanje in pomoč. Na sestanku je bil ustanovljen Pripravljalni odbor za postavitev spomenika Ljubki Šorli, ki so ga sestavljali: župan MO Nova Gorica Matej Arčon; mag. Marija Mercina, pobudnica zamisli o postavitvi spomenika; Ernesta Dejak Furlan, predsednica Slavističnega društva Nova Gorica; u.d.i.a. Niko Jurca, Mestna občina Nova Gorica; Melanija Kerševan, dipl. pravnica, Krajevna skupnost Nova Gorica; Marilka Koršič, članica slovenskih društev v zamejstvu, svetnica Slovenske skupnosti na občini Gorica; dr. Branko Marušič, zgodovinar; in dr. Zoltan Jan, literarni zgodovinar. Delo Pripravljalnega odbora so spremljali člani Izvršilnega odbora Slavističnega društva Nova Gorica. Pripravljalni odbor je k sodelovanju povabil več kiparjev. Končno se je po tehtnem premisleku odločil za osnutek doprsnega kipa akademske kiparke Milene Braniselj iz Cerknice. Načrt za kamniti podstavek kipa, ki je postavljen v neposredni bližini spomenika soprogu Lojzetu Bratužu, je zasnoval u.d.i.a. Gabrijel Valenčak. Temelje in okolico je pripravila Krajevna skupnost Nova Gorica. Finančno so projekt podprli: Mestna občina Nova Gorica z županom Matejem Arčonom, Krajevna skupnost Nova Gorica s predsednico Božo Mozetič, Slavistično društvo Nova Gorica, Kamnoseštvo Brezavšček, podjetje Inotherm Ribnica, delniška družba KB1909, Slovenske železnice pa so prispevale zemljišče.

Prireditve ob odkritju spomenika je potekala 26. 4. 2013 ob 18. uri na Erjavčevi ulici 25 (nasproti Elektra Primorske). Bila je vključena v osrednjo občinsko prireditve ob dnevu upora proti okupatorju. Na prireditvi ob odkritju spomenika so sodelovali: župan MO Nova Gorica Matej Arčon s pozdravnim nagovorom, slavnostna govornica mag. Marija Mercina; Mešani pevski zbor Lojze Bratuž iz Gorice (zborovodja Bogdan Kralj), Dekliški pevski zbor Kapela (zborovodja Kristina Škibin), Otroški pevski zbor Emil Komel iz Gorice (zborovodja David Bandelj). Nataša Konc Lorenzutti je povezovala nastopajoče z umetniško interpretacijo pesmi Ljubke Šorli. V slavnostnem nagovoru pred odkritjem kipa je mag. Marija Mercina dejala, da bi morali poleg besed »Pesnica upora, upanja in ljubeznik« izklesati še: »Ljubeča mati, žena in mama. Vzorna učiteljica, urednica otroških

revij in pesnica, obdarjena z milino in notranjo močjo. Tolminka, Goričanka, Slovenka. Ženska, ki je tudi v najhujšem trpljenju in ponižanju ostala zvesta sama sebi in svojemu rodu in verjela v smisel življenja.« Spomenik je odkrila hčerka pesnice Lojzka Bratuž. Poseben čustveno napet in navdihujoč je bil trenutek postavljanja venca spominčic pod spomenik. Prireditve ob spomeniku se je zaključila z blagoslovom mgrs. Metoda Piriha, ki je bil prisoten že na pogrebu pesnice in je blagoslovil spominsko obeležje na rojstni hiši. Predsednica Slavističnega društva Nova Gorica je v svoji zahvali na prireditvi dejala: »Včasih moramo na svoji poti zaustaviti korak, da občutimo njegov pomen, zato naj bo današnji korak v čast Ljubke Šorli tudi simbolično zagotovilo nam vsem, da je pred nami še svetla prihodnost. Naj bodo koraki življenja Ljubke Šorli tudi naši, da bomo našli moč upreti se, da bomo zmogli upati in predano ljubiti.«

Slovesnost se je nadaljevala z otvoritvijo razstave v bližnji galeriji Frnaža. Razstava, ki jo je pripravila Melanija Kerševan, je nastajala v sodelovanju z družino Ljubke Šorli: s hčerko Lojzko Bratuž in nečakoma Vero Tuta in Igorjem Tuto. Nosi naslov »Uporno sem viharjem kljubovala«. Družina pesnice je idejo o postavitvi spomenika spremljala že od začetka in je, v sodelovanju s skupnostjo goriških Slovencev v Italiji, pomembno prispevala k uspešni uresničitvi zamisli. Razstava se bo selila še v druge kraje, posebno tiste, ki so povezani z življenjem Ljubke Šorli.

Njeno posebno moč smo začutili vsi, ki smo sodelovali pri postavljanju spomenika. Že dejstvo, da nam je, recesiji navkljub, uspelo nekaj tako velikega, kar se je pred dvema letoma ob pobudi za postavitve spomenika Cirilu Kosmaču zdelo povsem nemogoče, kaže na neko posebno moč, neko nedoumljivo energijo. Redkokdaj spremljamo dogajanje, v katerem se »stvari tako dobro pokrivajo«, kjer ne prihaja do nesoglasij, ampak vse teče kot namazano. Ali kot je izjavila pobudnica postavitve spomenika Marija Mercina: »*Lik Ljubke Šorli ima v našem času veliko povezovalno moč. Povezuje nas s preteklostjo in usmerja v prihodnost; prebuja nam zavest, da nismo samozadostni znotraj meja naše države, in nas vabi k temu, da nenehno pogledujemo, s čim nas lahko duhovno obogatijo vsi Slovenci, ne glede na prostor in čas svojega življenja.*«¹

Slika št. 1: Kip Ljubke Šorli na Erjavčevi v Novi Gorici (fotografija je last Erneste Dejak Furlan)

∨ POVZETEK

Postavitev obeležja Ljubki Šorli ni bilo samo dejanje spomina, temveč tudi dejanje časti, zrelosti in zaveze. S tem dejanjem se je pogledu na pesnično življenje in delo pridružil pogled na sedanost, zazrt v prihodnje. Slavistično društvo Nova Gorica se je na tak način oddolžilo veliki ženski tega prostora.

∨ Literatura

- *Pogovori srca. Zbornik ob 90-letnici rojstva Ljubke Šorli.* Uredila M. Mercina. Avtorji: M. Češčut in drugi. SD NG. Nova Gorica, 2002.
- *Antologija slovenskih pesnic 1.* Izbrala in uredila dr. Irena Novak Popov. Založba Tuma, 2004.
- L. Šorli. *Veseli ringaraja, pesmi za otroke.* Pastirček. Gorica, 1983.
- <http://radio.ognjsce.si/sl/141/slovenija/10614/>, dne 20. 5. 2013.
- <http://www.noviglas.eu/goriska-pesnica-ljubka-sorli-nas-je-ponovno-povezala>, dne 20. 5. 2013.
- <http://knjiga.dnevnik.si/sl/Novice/1336/Pesnica+Ljubka+%C5%A0orli+bo+dobila+svoj+doprnsni+kip>, dne 21. 5. 2013.

¹ Vse izjave v zvezi s postavljanjem spomenika so avtorizirane.